

T.Ə.NƏBİYEVƏ*pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: tahmina_nabiyeva@mail.ru***Gəncə Dövlət Universiteti**

(Gəncə şəh., Heydər Əliyev pr., 429)

BOLONYA TƏHSİL SİSTEMİNDƏ QLOBALLAŞMA*Açar sözlər: Bolonya prosesi, təhsil sistemi, təlim, optimallaşdırma, fəaliyyət proqramı.**Ключевые слова: процесс, система образования, обучение, оптимизация, программа деятельности.**Key words: Bolonia process, education system, training, optimization, action program.*

Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinin Avropa ali təhsil məkanına inteqrasiyası ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: “Biz iqtisadi potensialımızı intellekt kapitalına çevirməliyik. Hər bir ölkənin intellektual potensialı isə təhsil ocaqlarında yaradılır” (1).

XX əsrin son on illiyində dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində, o cümlədən keçid iqtisadiyyatı olan ölkələrdə hər sahədə olduğu kimi, təhsil və elm sahəsində də ciddi dəyişikliklər olmuşdur. Bu illərdə Azərbaycanda ali təhsilin idarə edilməsində və dövlət təhsil müəssisələrində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. Azərbaycanın rəqabət qabiliyyətinin üstünlüyü bir çox cəhətdən təhsillə müəyyənləşən insan potensialının inkişafı ilə də bağlıdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev demişdir: “Həyat böyük bir prosesdir. Bu prosesdə uğurla iştirak etmək üçün insan müasir tələblərə uyğun elmə malik olmalıdır. Təhsil də daim təkmilləşdirilməlidir”. Hazırda bir çox ölkələrin təhsil sistemlərində müxtəlif istiqamətlərdə inteqrasiya proseslərində müxtəlif istiqamətlərdə inteqrasiya prosesləri özünü göstərir. Buna ən parlaq misal Bolonya prosesidir. Bu prosesin tərkib hissəsini iki dərəcə-bakalavr və magistr dərəcələri almağa aparən təhsil proqramları, təhsil modulu və kredit sistemi təşkil edir. Bolonya prosesi iştirakçıların yarımından çoxu ikipilləli təhsil sistemini (bakalavr və magistr pilləsini) həyata keçirmişdir. Çoxpilləli təhsil sistemi mahiyyət etibarilə dərin praqmatikliyə malikdir. Bolonya prosesinə qoşulan ölkələr akademik dərəcələrin tipinə və strukturların dair qanunvericilik qaydasında dəyişiklik edir.

Qloballaşma çətin və ziddiyətli prosesdir, məhz buna görə də müasir tədqiqatçılar ona müxtəlif mənə verirlər. Buna baxmayaraq təhsil sistemində qloballaşma prosesi əlimə həmişə faydalar gətirir. Bu faydalar isə təhsil sistemlərindən faydalı sürətdə istifadə etməklə ticarətin geniş miqyasda böyüməsi, qabaqcıl texnologiyanın yayılması, rəqabətin artması və keyfiyyət standartlarının yüksəldilməsi, mövcud milli təcrid qalıqlarının aradan qaldırılması və s. özünü büruzə verir.

İndiki dövrdə dünya ali təhsil sistemində ali məktəblərin milli çərçivəyə qapanması, iqtisadiyyatın qloballaşmasının nəticə və perspektivləri ilə get-gedə daha dərin konfliktə girir. Bu ziddiyət müxtəlif məsələlərdə, məsələn universitet diplomlarının və ixtisas dərəcələrinin tanınmasında, təhsilin keyfiyyətinin beynəlxəq akkreditasiya proseduralarında qarşıya çıxır. Bu problemlərin həllini tələbə və müəllimlərin mobilliyi, tədris planlarının beynəlmilləşdirilməsi, birgə proqramlar, ikili və üçlü diplom proqramları, təhsil xidmətlərinin müxtəlif növləri kimi formalarda axtarmaq lazımdır.

Texniki tərəqqinin sürəti çox zaman təhsil sisteminin keyfiyyətindən asılıdır. Bu isə elm və texnikanın inkişafına əsaslanaraq yeni tələbləri əks etdirməklə dəyişə bilər. Cəmiyyət qarşısında yeni vəzifələr qoyur və bu vəzifələrin həllində yardımçı olan daha mükəmməl vasitələrin, tədris texnologiyalarının yaradılmasına təkan verir. Bunların isə ən üstün və perspektivlisi təhsilin informatizasiyası ilə bağlı təlimin vasitə və texnologiyalarıdır. Təhsilin

informatizasiyası dedikdə: təhsil sisteminin informasiya vasitə və texnologiya məhsulları ilə təmin edən kompleks tədbirlər; təhsil alanların şəxsiyyətinin intellektual inkişafı; həyatda və informasiya cəmiyyətində peşakar fəaliyyətə yönəlmiş təlimin məzmunu; metod və forma seçiminin təkmilləşməsinin metodologiyası və strategiyası nəzərdə tutulur.

Kreditlərin toplanmasının İngiltərə sistemi təməlinə kredit transfer sistemi dayanır. Kreditlər burda fənlərin mənimsənilməsinə görə deyil, modulun struktur etibarlılığı ilə təhsil proqramındakı tərkib hissəsi kimi tərtiblənen vahid formaya salınmış bir hissəsinin mənimsənilməsinə görə hesaba yazılır. Modul bir və iki semestr ərzində öyrənilə bilər və onun öyrənilməsi zəruri olan vaxtdan asılı olaraq kreditlə qiymətləndirilir. Bu sistemin xüsusiyyəti hər tədris proqramında üç mərhələnin: - sertifikat, diplom və dərəcənin ayrılmasıdır. Sistem ümummilli miqyasda unifikasiya edilməklə tələbələrin bir tədris formasından digərinə keçidində mobilliyini təmin edir.

Avropa kredit transfer sistemi isə hər hansı kurs və ya modul öyrənilərkən tələbənin sərf etdiyi tam yüklənməyə müvafiqdir. Kreditlərin toplanmasının Avropa sisteminin təməlinə də kredit transfer sistemi dayanır. Bu sistemin başlıca üstünlüyü odur ki, ölkələrə və başqa ali məktəblərə Avropa kreditləri transfer sisteminin qaydalarını işləyib hazırlamağa imkan verir. Kreditlərin transferini Avropa sistemi artıq 10000-dən çox universitet tərəfindən tətbiq edilmiş, Bolonya Bəyannaməsinin iştirakçısı olan ölkələr tərəfindən tələbələrin beynəlxalq mobilliyinin artırılmasını, xaricdə alınmış diplomların və tədris dövrlərinin müqayisələndirilməsinin tanınması üçün əsas vasitə qismində bəyənilmişdir.

Avropada kreditlərin transfer sisteminin tətbiqi texniki və məzmun baxımından Bolonya prosesi çərçivəsində ən mürəkkəb vəzifələrdən biridir. Öyrənilən materialın həcmi və şəf-fəfliliyini və müqayisə edilən olmasını, müvafiq olaraq ixtisas dərəcəsi və kompetensiyanın akademik tanınma imkanı təmin edən bu vasitə ilk dəfə 1988-ci ildə Erasmus Avropa proqramı çərçivəsində meydana çıxmış və hazırda 1100-dən çox universiteti özündə birləşdirir. Bu isə tələbələrin tədris planlarını tutuşdurmaq, müqayisə etmək və onların uğurla başa vurduğu universitetdə istədiyi ixtisasa uyğun keçilmiş materialın proqramını seçmək imkanı verir. Kreditlər mühazirə, seminar, praktik məşğələ, müstəqil iş, imtahan və testlər də daxil olmaqla universitetdə tam akademik il proqramı üçün zəruri olan ümumi iş həcmi əks etdirir. Avropa kreditlərinin transfer sistemində iştirak etmək universitet kursunu tam təsviri, onun məzmunu hazırlıq üçün tələblər, qiymətləndirmə sistemləri, tədris metodikası, hazırlıq üzrə strukturlar hər il yeni informasiya paketlərinin hazırlanması kimi mühüm cəhətləri özündə əks etdirir. Bundan başqa, informasiya hazırlığının səviyyəsi tam tədris planını, universitet və infrastruktur haqqında proqramda qeydiyyat üçün inzibati prosedurlar haqqında informasiyaları və akademik təqvim əhatə etməlidir. Informasiya paketi ana dili və xarici dillərin birində hazırlanır və bütün tərəfdəş universitetlərə paylanır.

Mühüm məsələlərdən biri də odur ki, tədris işinin bu cür təşkili heç kəsə qəbul etdirilmir. Yalnız onun müsbət nəticələrinin təhlili göstərilir. Belə bir qərarın yerinə yetirilməsi auditor saatlarının sayının azalmasına gətirib çıxarmır. Hər bir ali məktəb belə bir təkamülün məqsədəuyğunluğu haqqında qərarı müstəqil şəkildə qəbul etməlidir. Əgər auditor içi universal ölçü vahidi qismində yaramırsa, onda tələbənin ümumi tədris yükünün onun auditoriya və auditoriyadan kənar proqramın mənimsənilməsinə sərf etdiyi vaxtı nəzərə almaq lazımdır. Auditor yükləmə ilə yanaşı, ümumi yükləmə Avropa ölçülərinə görə tələbənin referatlar, kurs işləri, laboratoriya işləri, praktika və stajkeçmə, zaçot və imtahanlara hazırlaşma, onların verilməsi və hətta tələbənin ixtisası üzrə praktik iş təcrübəsi kimi müstəqil tədris işinin növlərini özündə birləşdirir.

Bolonya prosesinin başlanğıc mərhələsində kreditlərin başlıca təminatı əgər akademik mobilliyin dəstəklənməsində görülürdüsə, 2003-cü ildə Berlində bu vəzifəyə tədris proqramının təkmilləşdirilməsi də əlavə olundu. Berlin Bəyannaməsində deyilir: "Nazirlər, tələbə mobilliyinin və beynəlxalq miqyaslı tədris proqramlarının işləyib hazırlanmasının təmin edilməsi

üçün Avropada kreditlərin transfer sisteminin oynadığı mühüm rolü qiymətləndirirlər". Akademik kreditlər tələbənin hər bir fənn üzrə aldığı bilik, bacarıq vərdişləri müəyyən etmək üçündür. Həm də onu akademik mobillik sistemini dəstəkləməkdən ötrü lazımdır.

Ədəbiyyat

1. Mahmudov M.C. Bolonya prosesi: problemlər, perspektivlər, reallıqlar. Bakı, "Elm və təhsil", 2010.-503 s.
2. Mərdanov M.C. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. Bakı, Çarşıoğlu, 2009.-258 s.
3. Болонский процесс. – http://showwoman.ru/balonskii_protsess.php.
4. Mahmudov M.C. Azərbaycanın Bolonya prosesinə qoşulmasının reallığa çevrilməsi. ADPU-nun nəşri, Bakı, 2009.-249 s.
5. Касевич В.Б. и др. Болонский процесс в вопросах и ответах.- СПб: Издательство СПбГУ, 2004.-201 с.
6. Байденко В.И. Болонский процесс: структурная реформа высшего образования Европы.- М., Российский Новый Университет, 2002.-128 с.

Т.А.Набиева

Глобализации высшего образования в Болонского процессе

Резюме

В статье исследуются проблемы системы образования после включения Азербайджана в Болонскую систему. Азербайджанская система образования в соответствии с Болонской Декларацией делятся на три уровня (государственный, Министерство Образования и университетский). Даются рекомендации по их оптимизации в процессе образования, которые могут быть использованы государственными чиновниками в системе образования и учителями-практиками.

T.A.Nabiyeva

Optimization of Bolonia education syst

Summary

In article investigated the education system of Azerbaijan, after joining to Bolonia system. Also given offers about the three levels (state, Ministry of Education and university) of Azerbaijan education with Bolonia Declaration. These offers are useful for officials of education, also for practical teachers.

Rəyçi: ped.e.d., prof. Ş.T.Tağıyev

Redaksiyaya daxil olub: 20.02.2022